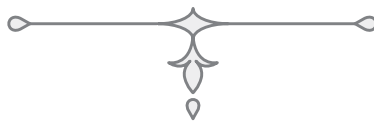
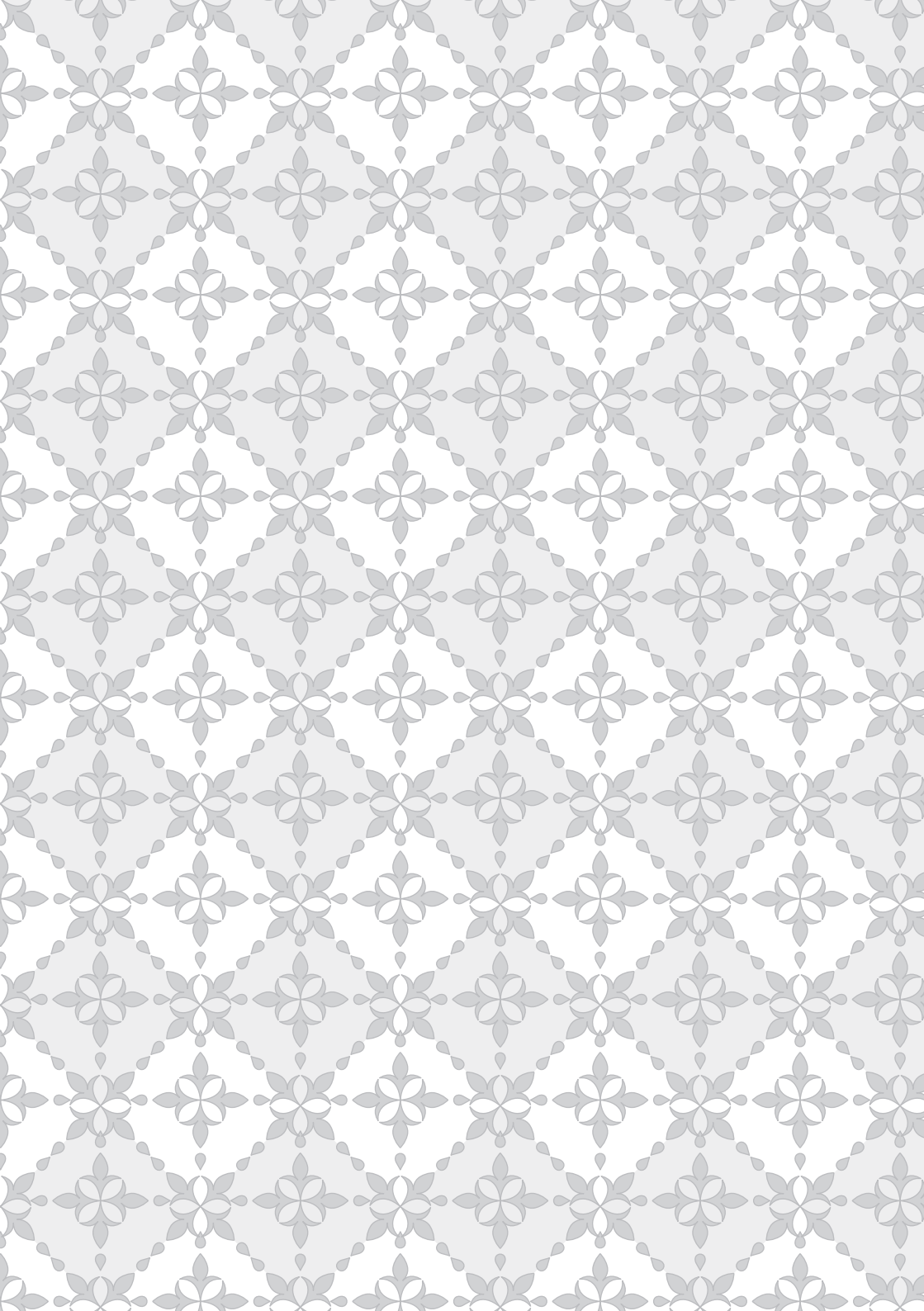

אהלי הלכה

הלכות ערב פסח
שחל בשבת

אהלי הלכה

הלכות ערב פסח שחל בשבת
מבוארות בטעמיהן ליוצאי אשכנז וספרד
עם פסקי הלכות
מאת הגאון הרב יעקב אריאל שליט"א

ניסן תשפ"ה

כתיבה:

הרב מאיר בראלי
הרב אליעזר יצחקי
הרב יהודה גולדברג

מערכת:

הרב בן ציון משה אלאגזי
הרב דוד דודקביץ'
הרב יהודה הלוי עמיחי

עריכת לשון:

שפה ברורה' 054-4852279

בהוצאת מכון התורה והארץ

ת.ד. 8 ניצן מיקוד 7928700
טל. 08-6847325 פקס. 08-6847055
אתר: www.toraland.org.il
דוא"ל: machon@toraland.org.il

ערב פסח שחל בשבת

ישנם דינים ומנהגים הנוהגים בערב פסח, ולא ניתן לקיימם כאשר ערב פסח חל בשבת. לדוגמה: בדיקת חמץ נעשית בדרך כלל בליל י"ד ניסן, וכאשר ערב פסח חל בשבת לא ניתן לבדוק חמץ לאור הנר בליל שבת. גם לא ניתן לשרוף את החמץ בשבת, והבכורות אינם יכולים להתענות בשבת, ועוד. לכן יבוארו בפרק זה דיני ערב פסח שחל בשבת.

דרשת שבת הגדול

דרשת שבת הגדול נאמרת בדרך כלל בשבת הסמוכה לפסח, אך כאשר ערב פסח חל בשבת מקדימים אותה לשבת שלפניה. זאת משום שמטרת הדרשה היא ללמד לציבור את הלכות הפסח, ובכללן את ההלכות הנצרכות להכנות לפסח, כגון הלכות בדיקת חמץ והלכות ביעור חמץ, וכאשר ערב פסח חל להיות בשבת, הכנות אלו נעשות לפני השבת הסמוכה לפסח¹. אף על פי כן ראוי להרבות בשיעורים ובדרשות בשבת הסמוכה לפסח, כיוון שיש פנאי לרוב בשבת זו².

1. משנ"ב תכט ב, וחזון עובדיה פסח חלק א עמ' לב ועמ' רנב, והלכות חגים לגר"מ אליהו פרק י סעיף א.

2. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

תענית בכורות

בשנים רגילות הבכורות מתענים בערב פסח, אך כשערב פסח חל בשבת מקדימים את תענית הבכורות ליום חמישי³. בשבת אין מתענים, משום שמצווה לאכול בשבת שלוש סעודות, וביום שישי אין מתענים, כיוון שאין זה מכבוד השבת להיכנס אליה רעבים וצמאים מהתענית. לכן מקדימים ומתענים ביום חמישי⁴.

בזמננו, רוב הבכורות ככולם נפטרים מהתענית על ידי השתתפותם בסעודת סיום מסכת, כמבואר בפרק א, ולכן יש לערוך את סיומי המסכת ביום חמישי⁵.

3. שו"ע תע ב: יש אומרים, רמ"א שם, בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו הלכות ערב פסח שחל בשבת אות א, עיין כף החיים תע כג, חזון עובדיה חלק א עמ' רטו, הלכות חגים לגר"מ אליהו פרק י סעיף ב, נתיבי עם תע ג, קיצור שלחן ערוך (טולידאנו) סימן תיח סעיף ה, לוח דינים ומנהגים אהבת שלום (תשפ"א) עמ' 395. ועיין שו"ע שם: ויש אומרים, שכאשר ערב פסח חל בשבת הבכורות פטורים מהתענית, ועיין משנ"ב שם ז, שטעם דעה זו הוא שיסודה של תענית בכורות במנהג, ולא נהגו להתענות כאשר לא ניתן להתענות ביום המקורי, ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' רטז, שאף שלפי כללי הפסיקה, כאשר השלחן ערוך מביא דעה אחת בשם "יש אומרים" ואת הדעה השנייה בשם "יש אומרים" - ההלכה היא כדעה השנייה, נהגו בעניין זה כדעה הראשונה, אך בכור יוצא ספרד המקל במקום צורך שלא להתענות, יש לו על מה שיסמוך (ועיין חזון עובדיה שם עמ' רנד: "אם אפשר לבכורים להשתתף בסעודת מצווה טוב לעשות כן", ועיין אור לציון חלק ג פרק יב שאלה ג, שכתב כעין זה). ועיין חזון עובדיה עמ' ריז, שאב יוצא ספרד הרגיל בשנים רגילות להתענות תענית בכורות עבור בנו הבכור הקטן, יכול להקל בשנה זו, ואין הוא צריך להתענות עבור בנו או להשתתף בסעודת מצווה כדי להיפטר מהתענית.

4. ערוך השלחן תע ד.

5. עיין חזון עובדיה חלק א עמ' רטו, עיין תשובות והנהגות חלק ב סימן ריא. ועיין תשובות והנהגות שם, וארחות רבנו (תשע"ד) חלק ב עמ' סב, שיש מחמירים להשתתף בסעודת מצווה גם ביום שישי, כיוון שיש סוברים שכאשר ערב פסח חל להיות בשבת, מקדימים את התענית ליום שישי.

בדיקת חמץ

מקדימים לבדוק חמץ באור לשלושה עשר בניסן (יום חמישי בערב, אור ליום שישי), כיוון שלא ניתן לבדוק את החמץ לאור הנר בליל שבת⁶. מלבד השינוי בזמן הבדיקה, כל שאר דיני הבדיקה שווים לדיני הבדיקה בשנים רגילות⁷.

לאחר הבדיקה מבטלים את החמץ שאינו ידוע (שאינן עתידים לאוכלו או לשורפו), כפי שנוהגים בשנים רגילות⁸.

את החמץ שמשאירים בבית עבור יום שישי וסעודות השבת, יש להניח במקום מוצנע, רחוק ממגע ידם של ילדים קטנים, כדי שלא יפזרו את החמץ ויהיה צורך לחזור ולבדוק את הבית מחמץ⁹.

ביעור חמץ

מקדימים לשרוף את החמץ ביום שישי (י"ג בניסן) בבוקר, מלבד החמץ שמשאירים עבור יום שישי ועבור סעודות השבת, שאותו אין מבערים¹⁰. הקדמת הביעור ליום שישי איננה משום שאסור לשרוף בשבת, כיוון שמעיקר הדין אפשר לבער את החמץ בכל דרך שהיא, כגון להטיל אותו לשירותים, זאת מותר בשבת; אלא משום שאין לטרוח בשבת טרחה שאינה נצרכת, וכיוון שאפשר לבער את החמץ לפני שבת, ביעורו בשבת הוא טרחה שאינה נצרכת¹¹.

6. שו"ע תמ"ד א, ומשנ"ב שם. ועיין שו"ת משיב דברים סימן עה, על פי שו"ע תלה א, שאדם שלא בדק חמץ באור ליום שישי, יבדוק חמץ ביום שישי בברכה.

7. נטעי גבריאיל ערב פסח שחל בשבת פרק ג סעיף ד.

8. משנ"ב תמ"ד א.

9. שו"ע תל"ד א, ומשנ"ב שם, ומשנ"ב תמ"ד ג.

10. שו"ע תמ"ד א, וכף החיים שם כ. ועיין הגדה של פסח טעם ודעת לגר"ם שטרנבוך (תשס"א) עמ' קכו ועמ' קלד, שהנהוגים לומר "יהי רצון" לאחר ביעור חמץ כפי הנדפס בהגדות, יאמרוהו ביום שישי לאחר הביעור וגם בשבת לאחר הביעור.

11. ב"ח תמ"ד א ד"ה אלא דהב"י.

מעיקר הדין אפשר לשרוף את החמץ ביום שישי בכל שעה שהיא, כיוון שהאיסור שיימצא חמץ ברשות האדם חל רק בשבת בבוקר. אך טוב לשרוף את החמץ עד תחילת השעה השישית, כדי שלא יטעו ויחשבו שגם בשנים שמבערים בהן את החמץ בערב פסח, אפשר לשרוף את החמץ בכל שעות היום¹².

בשנים רגילות מבטלים את החמץ פעם נוספת לאחר שרפתו, שמא נשאר באיזה מקום חמץ שלא נכלל בביטול שלאחר בדיקת החמץ (כגון החמץ שהושאר בלילה לסעודת הבוקר). אך כאשר ערב פסח חל בשבת, אין מבטלים את החמץ לאחר שרפתו, כיוון שעתידיים לאכול את החמץ בסעודות השבת; אלא מבטלים אותו בשבת בבוקר מיד לאחר ביעורו¹³.

הכנת תבשילים כשרים לפסח לשבת

מצוות עונג שבת נוהגת גם בשבת זו, לכן יש לבשל לשבת תבשילים ערבים¹⁴, ורצוי שיהיו כשרים לפסח ויבושלו בכלים כשרים לפסח¹⁵, כיוון שאכילת תבשילי חמץ כרוכה בבעיות הלכתיות¹⁶, וגם יש חשש שפירורים מתבשילי החמץ יתפזרו בבית או יגיעו לכלי הפסח.

12. שו"ע תמ"ד ב, ומשנ"ב שם.

13. רמ"א תמ"ד ב, ושו"ע תמ"ד ו, ומשנ"ב שם.

14. עיין שו"ת לב חיים חלק ב סימן פח, נטעי גבריאלי ערב פסח שחל בשבת פרק יז סעיף י, ילקוט יוסף (תש"פ) פסח חלק א סימן תמ"ד סעיף כג. ועיין ערוך השלחן תמ"ד ח, שמותר ליוצאי אשכנז לאכול בסעודת ליל שבת ובסעודת שחרית קטניות. והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאפשר לבשל בסיר כשר לפסח קטניות לצורך השבת, ובפסח מותר להשתמש בסיר ואין צורך להגעילו.

15. משנ"ב תמ"ד יד, הלכות חגים לגר"ס אליהו פרק י סעיף כב, קובץ מבית לוי גיליון ה עמ' טו, בשם הגר"ש וזנר. ועיין שו"ע הרב תנא נט, ושער הציון תמ"ד ד, שאין לשפוך אוכל חם ישירות מכלי פסח לכלי חמץ, כיוון שטעם החמץ יעבור מכלי החמץ לכלי הפסח, ועיין קובץ מבית לוי שם, שאפשר להעביר את התבשיל לכלי אחר כשר לפסח (כלי שני), וממנו לשפוך את המאכל לכלי החמץ.

16. עיין שו"ע תמ"ד ג, ומשנ"ב שם יא, שאין לבשל תבשילי חמץ שדרכם להידבק בכלי, כיוון שיהיה צורך לשוטפם, ואסור לשטוף בשבת כלי שאין עתידיים להשתמש בו בשבת, ועיין שו"ע שם

עשיית מלאכה בערב שבת

אסור לעשות מלאכה בערב פסח מחצות היום. איסור זה נאמר דווקא בערב פסח, ולא ביום שישי הסמוך לערב פסח. לכן כאשר ערב פסח חל בשבת אין משמעות לאיסור זה, וביום שישי שלפניו מותר לעשות מלאכה עד זמן מנחה קטנה (סביב השעה ארבע ורבע אחר הצהריים בשעון קיץ), כפי שנוהגים בכל יום שישי¹⁷.

יש להדליק בערב שבת 'נר נשמה', כדי שאפשר יהיה להעביר ממנו אש במוצאי שבת ולהדליק את נרות יום טוב¹⁸.

אכילת פת בסעודת ליל שבת

בסעודת ליל שבת חובה לאכול פת. חובה זו מצריכה זהירות מיוחדת, כיוון שהבית כבר נוקה ונבדק מחמץ, ואכילת חמץ בלא זהירות ותשומת לב עלולה לגרום לפיזור פירווי חמץ בבית. כמו כן כלי הפסח כבר נמצאים בבית, ויש לשים לב שפירווי חמץ לא יגיעו אליהם. לכן רצוי לברך את ברכת "המוציא" על לחמים שאינם מתפוררים, כגון על פיתות¹⁹, וכאשר

וסעיף ד, שאם נהגו שלא כראוי ובישלו תבשילי חמץ שדרכם להידבק בכלי, או שבישלו תבשילי חמץ שאין דרכם להידבק בכלי ונשארו בכלי שאריות אוכל, יש לנגב אותן ולהשליכין, ואם הן אינן מתנקות בניגוב, יש לשטוף את הכלי מעט כדי להסירן.

17. באור הלכה תסח א ד"ה מחצות: אפשר, חזון עובדיה חלק א עמ' קפג ואילך, הלכות חגים לגר"ם אליהו פרק י סעיף יג, נטעי גבריאל ערב פסח שחל בשבת פרק י סעיפים ו-ז.

18. ערב פסח שחל בשבת (כהן) פרק יב סעיף זי.

19. עיין בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו דיני ערב פסח שחל בשבת סעיף ג, עיין הלכות חגים לגר"ם אליהו פרק י סעיף כט. עיין רמ"א תעא ב, ומשנ"ב שם יב, וחזון עובדיה חלק א עמ' רסג, ואור לציון חלק ג פרק יד שאלה א, ונטעי גבריאל ערב פסח שחל בשבת פרק יח סעיף א, שמצד הדין ניתן לברך את ברכת "המוציא" על מצות, ועיין הלכות חגים לגר"ם אליהו פרק י סעיף לב, ופסקי תשובות סימן תמד אות ג סעיף ד, ואור לציון חלק ג פרק יד הערה א ד"ה וממוצא הדברים, שרבים נמנעים מכך, כיוון שיש סוברים שהאיסור לאכול מצה בערב פסח מתחיל מהלילה, וגם משום שיש נוהגים שלא לאכול מצה מראש חודש ניסן, ועיין פסקי תשובות שם, שמנהג ישראל מדורי דורות לאכול חמץ בסעודת ליל שבת ובסעודת שחרית.

קמים מהשולחן יש לנקות את הידיים ולנער את הבגדים סמוך לשולחן, כדי שפירורי חמץ לא יתפזרו בבית²⁰.

אכילת הסעודה בכלים חד פעמיים

כאשר בישלו לשבת תבשילים כשרים לפסח, ניתן עקרונית לאוכלם בכלי פסח, אך הדבר אינו רצוי, כיוון שמברכים "המוציא" על חלות או פיתות, ופירורי חמץ עלולים להגיע לכלי הפסח. לכן כדאי להעביר את התבשילים לכלי הגשה חד פעמיים ולאוכלם בכלים חד פעמיים²¹. רצוי גם לאכול על מפת ניילון חד פעמית, כדי שפירורי חמץ לא יידבקו במפת הבד²², ולאחר

ועיין אור לציון שם, שיוצאי ספרד נוהגים לברך על מצה שלא בימי הפסח "בורא מיני מזונות", ולכן יוצא ספרד הרוצה לברך "המוציא" על מצות, צריך לאכול מצות בשיעור קביעת סעודה, דהיינו בשיעור של לפחות ארבע ביצים שהוא בערך כארבע - חמש מצות, ועיין הגר"ם מזוז שליט"א באור תורה אייר תשנ"ד עמ' תקסח, שכתב כעין זה, ועיין ילקוט יוסף (תש"פ) פסח חלק ב סימן תמד הערה יח עמ' תשיב, שחולק וסובר שבערב פסח שחל בשבת, ברכת המצה ליוצאי ספרד היא "המוציא", וכן משמע מחזון עובדיה חלק א עמ' רסב. ועיין בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו דיני ערב פסח שחל בשבת אות ו, ופסקי תשובות תמד ב, שמצה אינה מוקצה בשבת, אף שאסור לאוכלה, כיוון שילדים קטנים שלא הגיעו לחינוך רשאים לאוכלה, אך מצות מהודרות שנקנו במיוחד לליל הסדר ואין בדעת האדם לתנן לילדים קטנים בשבת, נחשבות מוקצה מחמת חסרון כיס והן אסורות בטלטול. ועיין בית יוסף סימן תמד ד"ה ומה שכתב, שאפשר לקיים את מצוות סעודת שבת באכילת מצה עשירה, ועיין אור לציון חלק ג פרק יד הערה א ד"ה והוא הדין, שכדי לברך על מצה עשירה "המוציא" וברכת המזון, יש לקבוע עליה סעודה ולאכול ממנה לפחות שיעור של מאתיים שלושים סמ"ק, ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' רסה, שכתב כעין זה, ועיין אגרות משה אורח חיים חל א סימן קנה, שחולק וסובר שדי לאכול מהמצה העשירה שיעור כביצה, כיוון שבשבת זו, שמצה עשירה משמשת תחליף ללחם, שיעור מועט ממנה נחשב שיעור קביעת סעודה, ועיין חזון עובדיה שם עמ' רסג, שלא כדאי לאכול מצה עשירה בשבת זו בשיעור של פחות מארבע ביצים, כדי שלא להיכנס למחלוקת אם לברך עליה "מזונות" או "המוציא".

20. עיין הלכות חגים לגר"ם אליהו פרק י סעיף לו וסעיף מד.

21. עיין הלכות חגים לגר"ם אליהו פרק י סעיף כג, קובץ מבית לוי גיליון ה עמ' טו, בשם הגר"ש וזנר, פסקי תשובות תמד יא.

22. הלכות חגים לגר"ם אליהו פרק י סעיף לד.

הארוחה לזרוק את הכלים ואת מפת הניילון לפח אשפה ציבורי, ולטאטא את הרצפה מפירורי חמץ²³.

אכילת הפת בלא חשש לפיזור החמץ

כדי למנוע פיזור של פירורי חמץ, יש נוהגים לפרוס מפה חד פעמית על השולחן, ולברך את ברכת "המוציא" על שולחן נקי ללא צלחות וסכו"ם. לאחר אכילת כביצה פת, מסירים מהשולחן את המפה עם פירורי הלחם, מנערים את הבגדים מפירורי החמץ, מנקים את הידיים, פורסים מפה חדשה, עורכים את השולחן ומגישים את התבשילים הכשרים לפסח²⁴. ויש נוהגים ליעד בבית או במרפסת מקום מסוים שנוח לנקות אותו מפירורי חמץ, ועושים קידוש ואוכלים כביצה פת באותו מקום, ומנערים את הבגדים ומנקים את הידיים, ועוברים לשולחן השבת שבבית ואוכלים שם את הסעודה שתבשיליה כשרים לפסח, וחוזרים לברכת המזון למקום שאכלו בו את הפת, כיוון שיש לברך ברכת המזון במקום אכילת הפת. הנוהגים כן צריכים לכוון בתחילת הסעודה שבדעתם לאכול את הסעודה בשני המקומות²⁵.

23. עיין משנ"ב תמד טו, והלכות חגים לגר"מ אליהו פרק י' סעיף מה וסעיף מז. ועיין שם סעיפים מה-מט, שכאשר לא ניתן לזרוק את המפה לפח ציבורי, יש לנער אותה בחוץ או לאסוף את פירורי החמץ ולזרוקם לשירותים. ועיין הלכות חגים שם סעיף לח, שיש לשטוף את המטאטא במים או לנערו בשירותים, שלא יישארו פירורי חמץ בין שערותיו.

24. עיין נטעי גבריאל ערב פסח שחל בשבת פרק יט סעיף ג, עיין ערב פסח שחל בשבת (כהן) פרק ח סעיף יז. ועיין נטעי גבריאל שם סעיף ד, ופסקי תשובות תמד יג, שיש לחשוש שסילוק הפת מהשולחן מצריך לברך ברכה ראשונה על המאכלים המובאים בהמשך הסעודה, כיוון שהם אינם טפלים לפת, ולכן כדאי לאכול בסוף הסעודה מעט פת, ועיין הליכות שלמה פרק ח סעיף יז, וחוט שני פסח עמ' קעא, ושבות יצחק פסח פרק ט אות ד עמ' קיא, בשם הגר"ש אלישיב, שחולקים וסוברים שסילוק הפת מהשולחן אינו מצריך לברך ברכה ראשונה על המאכלים שיובאו בהמשך הסעודה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שכן נוהגים. ועיין שו"ע קפ ב, ומשנ"ב שם, שבזמן ברכת המזון צריך להיות לחם על השולחן, לכן לפני ברכת המזון ראוי להביא לחם עטוף בשקית (כדי שלא יתפזרו פירורים) ולהניחו על השולחן.

25. נטעי גבריאל ערב פסח שחל בשבת פרק יט סעיף ה, ופסקי תשובות תמד יג. ועיין משנ"ב קעח

תפילת שחרית

בשבת בבוקר ראוי להתפלל בהשכמה, ולהימנע מלהאריך בניגונים בתפילה, כדי שיהיה מספיק זמן לקיים את מצוות סעודת שבת ומצוות ביעור חמץ בנחת²⁶ (סוף זמן אכילת חמץ הוא סביב השעה רבע לעשר, לפי שעון קיין).

סעודת שחרית

מזדרזים לאכול סעודת שבת לפני סוף זמן אכילת חמץ, כדי שיהיה ניתן לאכול כביצה פת ולקיים את מצוות סעודת שבת. גם בסעודה זו יש לשים לב שפירורי חמץ לא יתפזרו בבית, ויש לנהוג בה כפי שהתבאר לעיל בסעודת ליל שבת. בסעודה זו אסור לאכול מצה, כיוון שאסור לאכול מצה בערב פסח מעלות השחר²⁷.

יש לשים לב לסיים את אכילת החמץ לפני סוף זמן אכילת חמץ, אך אין צורך לסיים את הסעודה בזמן זה, ואפשר להמשיך ולאכול את המאכלים הכשרים לפסח לאחר סוף זמן אכילת חמץ²⁸, וזאת בתנאי שהשולחן נוקה לגמרי מפירורי חמץ, ואין חשש שיאכלו בטעות חמץ.

לג, והלכה ברורה סימן קעח סעיף א. ועיין פסקי תשובות שם, שמחלוקת האחרונים שנזכרה בהערה הקודמת, אם יש לברך ברכה ראשונה על המאכלים הנאכלים לאחר סילוק הפת, נאמרה גם במצב זה. ועיין פסקי תשובות תמד הערה 100, שכאשר אוכלים בשני מקומות יש להדליק את נרות השבת במקום שמקדשים, ורק אם הדבר אינו אפשרי ניתן לסמוך על כך שמנורת החשמל שמאירה שם נחשבת נר שבת, והגרי"א ריא"ל שליט"א כתב לנו שאין צורך להדליק את נרות השבת במקום שמקדשים, וניתן לסמוך על כך שמנורת החשמל נחשבת נר שבת.

26. משנ"ב תמד ד, והלכות חגים לגר"מ אליהו פרק י סעיפים מא-מב. ועיין הלכות חגים שם, שרצוי להתפלל בשבת זו עם הנץ החמה כוותיקין.

27. ועיין הליכות שלמה פרק ח סעיף יא, וארחות רבנו (תשע"ד) חלק ב עמ' סג, שניתן לצרף מצה ללחם משנה, אף שאסור לאכול מצה בסעודה זו.

28. חוט שני פסח עמ' קעא, שבות יצחק פסח פרק ט אות ד עמ' קיא, בשם הגרש"ז אוירבך והגרי"ש אלישיב.

לאחר סיום אכילת החמץ, יש לנקות ולשטוף את הפה משיירי החמץ²⁹, ומותר להשתמש לשם כך בקיסם³⁰, בחוט דנטלי³¹ או במברשת שיניים³².

ביעור החמץ וביטולו

לפני סוף זמן ביעור חמץ (סביב השעה אחת-עשרה ורבע, לפי שעון קיץ) יש לטאטא את הרצפה סביב שולחן האוכל, להסיר את המפה עם פירורי החמץ מהשולחן, להשליכה לפח ציבורי ולבער את החמץ הנותר³³. ניתן לבער את החמץ על ידי השלכתו לשירותים³⁴, אך רצוי לפוררו מעט לפני כן, כדי שלא תיווצר סתימה. לאחר ביעור החמץ מבטלים את החמץ, וזהו נוסח הביטול: "כל חמירא דאיכא ברשותי, דחמיתיה ודלא חמיתיה, דבערתיה ודלא בערתיה, לבטיל ולהוי (הפקר³⁵) כעפרא דארעא"³⁶. תרגומו של נוסח זה הוא: 'כל חמץ ושאר שיש ברשותי, שראיתיו ושלא ראיתיו, שביערתיו ושלא ביערתיו, יבטל ויהא (הפקר) כעפר הארץ'.

לסיכום, בודקים את החמץ ביום חמישי בערב (אור ליום שישי). לאחר בדיקת חמץ מבטלים את החמץ שאינו ידוע. ביום שישי שורפים את החמץ

29. בן איש חי' שנה ראשונה פרשת צו אות ה, חזון עובדיה פסח חלק א' עמ' רנח, הלכות חגים לגר"מ אליהו פרק ח סעיף ח.

30. חזון עובדיה חלק א' עמ' רנח, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לט.

31. שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לט. ועיין שם, שאין לחתוך את החוט מהגליל בשבת.

32. הלכות חגים לגר"מ אליהו פרק י' סעיף נג. ועיין שם סעיף נד, שגם אדם שבכל שבתות השנה נוהג שלא להשתמש במברשת שיניים, רשאי בשבת זו להשתמש במברשת שיניים כדי להניצל מאיסור חמץ.

33. עיין הלכות חגים לגר"מ אליהו פרק י' סעיף לז וסעיף מט. עיין לעיל פרק ג, שניתן להשליך את החמץ לפח ציבורי, אך ראוי שלא להשליך לפח את כל החמץ אלא להשאיר לפחות כזית חמץ, כדי לקיים בו את מצוות הביעור. ועיין שם הערה 9, שאין להשליך את החמץ לפח פרטי, ועיין פסקי תשובות תמד יח, שאדם שאין בסביבתו פח ציבורי, יפגום את החמץ באקונומיקה וישליכו לפח שבחצרו.

34. משנ"ב תמד כא, הליכות שלמה פרק ח סעיף יז, אור לציון חלק ג פרק יד שאלה ב.

35. עיין הלכות בדיקת חמץ פרק ה הערה 8.

36. שו"ע תלד ב-ג, ומשנ"ב שם.

עד תחילת השעה השישית, ובשבת מבערים את החמץ שנשאר על ידי זריקתו לשירותים, ולאחר הביעור מבטלים שוב את החמץ.

סעודה שלישית

זמנה של סעודה שלישית הוא חצי שעה אחר חצות היום³⁷ (סביב השעה אחת ורבע לפי שעון קיץ). בזמן זה אסור לאכול הן חמץ והן מצה, לכן לא ניתן לקיים את מצוות סעודה שלישית בפת. כדי לקיים את מצוות סעודה שלישית בשבת זו, סומכים על הפוסקים הסוברים שאין חובה לאכול פת בסעודה שלישית, ואפשר לקיימה בתבשיל העשוי ממיני דגן, כגון בכופתאות העשויות מקמח מצה ('קניידלך')³⁸, במצה עשירה (ליוצאי ספרד הנוהגים לאוכלה)³⁹.

37. שו"ע סימן רצ"א סעיף ב' וסימן תמ"ד סעיף א'.

38. עיין שו"ע רצ"א ה', ומשנ"ב תמ"ד ח', אור לציון חלק ג פרק י"ד שאלה א'. ועיין ערב פסח שחל בשבת (כהן) פרק ח סעיף טו, שאף המחמירים שלא לאכול מצה שרויה בפסח, רשאים לאכול מצה שרויה (כגון 'קניידלך') בערב פסח. ועיין לעיל פרק ד', וערב פסח שחל בשבת (כהן) פרק כא סעיף ה', שיש פוסקים המתירים לאכול בערב פסח עוגות העשויות מעיסה המכילה קמח מצה, שמן, ביצים, סוכר ומיני תבלינים, ולפי דבריהם אפשר לקיים בהן את מצוות סעודה שלישית.

39. עיין שו"ע תמ"ד א', שניתן לקיים את מצוות סעודה שלישית באכילת מצה עשירה (מצה שעיסתה נילווה במי פירות), ועיין ערוך השלחן תמ"ד ה', שיוצאי אשכנז נמנעים מאכילת מצה עשירה בפסח, אך לא בערב פסח, ולכן גם הם רשאים לקיים מצוות סעודה שלישית במצה עשירה, ועיין שו"ע הרב תמ"ד ג', ומשנ"ב תע"א כא', שחולקים וסוברים שיוצאי אשכנז נוהגים שלא לאכול מצה עשירה משעה שאסור לאכול חמץ, ועיין פסקי תשובות סימן תמ"ד הערה 18, ונטעי גבריאל ערב פסח שחל בשבת פרק ל' סעיף ז', שכן המנהג, ועיין הלכות חגים לגר"מ אליהו פרק י' סעיף סד', שהאחרונים נחלקו אם בסעודה שלישית בשבת זו, מצה עשירה נחשבת כפת ויש לברך לפני אכילתה "המוציא" גם כשאין אוכלים ממנה שיעור קביעת סעודה, או שאין היא נחשבת כפת ויש לברך לפני אכילתה "מזונות" (עיין חזון עובדיה חלק א עמ' רסה), ולכן ראוי שלא לאכול בסעודה שלישית מצה עשירה, כדי שלא להיכנס לספק ברכות, "ומעוד כמה טעמים", ועיין הלכות חגים לגר"מ אליהו פרק ד' סעיפים טו-טז, שבזמננו גם יוצאי ספרד נוהגים שלא לאכול מצה עשירה, ובפרט מצות עשירות הנעשות במפעלי תעשייה שקשה מאוד להשיגו שלא תתערב בעיסתן טיפת מים, ומערבים בהן חומר מתפיח וחומרים שמפרישים מים, והן אסורות באכילה, ועיין לעיל הלכות חמץ פרק ה', ועיין שו"ת אור לציון חלק ג פרק י"ד הערה א', שהכנת מצה עשירה דורשת זהירות מרובה, וקשה מאוד להכינה

או בדברים שדרך לאוכלם לשובע כבשר, דגים ותפוחי אדמה⁴⁰. הטעם לכך שמותר לאכול מצה עשירה או תבשילים שיש בהם קמח מצה הוא שאיסור אכילת מצה בערב פסח הוא רק במצה שאפשר לצאת בה ידי חובת מצוות

מבלי להיכשל, ולכן רצוי שלא לאכול מצה עשירה בסעודה שלישית, ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' רסד, שחולק וסובר שניתן לקיים מצות סעודה שלישית באכילת מצה עשירה, ויש לברך לפני אכילתה "בורא מיני מזונות". ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' רסב ואילך, שניתן לקיים מצוות סעודה שלישית בדרך נוספת: לקחת מצה ששיעורה כזית או יותר, להניחה בסיר עם מרק לאחר שהוסר מהאש וחמומו יותר משיעור שהיד סולדת בו, להשהות בו את המצה עד שתספוג היטב את טעם התבשיל ולהוציאה מהסיר כשהיא שלמה. המיוחד במצה זו הוא שדינה כפת וברכתה "המוציא", ואף על פי כן מותר לאוכלה בערב פסח, שכן אי אפשר לצאת בה ידי חובת מצוות אכילת מצה בליל הסדר, כיוון שהיא מבושלת, ועיין חזון עובדיה שם עמ' רסד, שזו הדרך המובחרת לקיים מצוות סעודה שלישית בשבת זו, ועיין שער הציון תמד א, שיש סוברים שאסור לאכול בערב פסח מצה מבושלת, ועיין משנ"ב תעא כ, שמתייר, ועיין כף החיים תעא לה, והלכות חגים לגר"ם אליהו פרק ח סעיפים ב-ד, שחולקים ואוסרים לאכול בערב פסח מצה מבושלת שברכתה "המוציא". ועיין אור לציון חלק ג פרק יד הערה א ד"ה ועל כל פנים, ותשובות אביגדר הלוי עמ' שנז, שאין לאכול בסעודה שלישית מצה מטוגנת (מצה-בריי), כיוון שיש סוברים שטיגון במעט שמן אינו נחשב בישול, ועיין תשובות אביגדר הלוי שם, בדברי השואל.

40. רמ"א תמד א, ומשנ"ב שם ח. ועיין שם ושם, שאפשר לקיים את מצוות סעודה שלישית באכילת פירות, אך אכילת דברים שדרך לשבוע מהם כבשר ודגים, עדיפה, ועיין פרי מגדים סימן רצא משבצות זהב ס"ק ב וס"ק ה, וכף החיים תמד טז, שהמקיים את מצוות סעודה שלישית באכילת פירות, טוב שיאכל פירות משבעת המינים. ועיין משנ"ב תמד ח, שיש סוברים שחובה לאכול פת בסעודה שלישית, ולכן טוב לחלק את סעודת השחרית לשתיים, כדי שתיחשב כשתי סעודות, דהיינו לקדש, לברך ברכת "המוציא" ולאכול כביצה פת ואת רוב התבשילים (עיין פסקי תשובות תמד ה), ואז לברך ברכת המזון, לצאת מהבית לסיבוב קצר (עיין משנ"ב רצא יד), לשהות זמן מה, ליטול ידיים ולאכול שוב כביצה פת ומעט תבשילים לשם סעודה שלישית, ועיין אגרות חזון איש חלק א סימן קפח, שיש לשהות חצי שעה בין סעודה לסעודה, ועיין דרכי חיים ושלום עמ' תיט, שדי לשהות רבע שעה, ועיין חמד משה תמד ו, שדי לשהות כמה שניות. ועיין פסקי תשובות סימן תמד הערה 56, ונטעי גבריאל פרק כג סעיף ב, שיש מגדולי ישראל שלא החמירו כן וסמכו על הדעה שאין חובה לאכול פת בסעודה שלישית, ועיין משנ"ב שם, ופסקי תשובות תמד ה, שגם המחמירים לאכול בבוקר שתי סעודות, יקפידו לאכול סעודה שלישית בצהריים, כיוון שלדעת השלחן ערוך אין יוצאים ידי חובת מצוות סעודת שלישית בסעודה הנאכלת לפני שעה שלישית ומחצה.

אכילת מצה בליל הסדר, ואין יוצאים ידי חובת מצוות אכילת מצה בליל הסדר במצה עשירה או בתבשיל שיש בו קמח מצה⁴¹.

קיום מצוות סעודת שלישית במצה עשירה או בתבשיל העשוי ממיני דגן, עדיף על קיומה בבשר ודגים, כיוון שיש סוברים שאפשר לקיים את מצוות סעודה שלישית במיני דגן אך אי אפשר לקיימה בבשר ודגים⁴².

המקיים את מצוות סעודה שלישית במצה עשירה או בתבשיל העשוי ממיני דגן, צריך לקיימה לפני תחילת שעה עשירית (סביב השעה רבע לארבע, לפי שעון קיץ), כיוון שמשעה עשירית ואילך אסור לאכול מצה עשירה ותבשילים העשויים ממיני דגן, כדי שמצת המצווה בליל הסדר תיאכל לתיאבון⁴³. והמקיים את מצוות סעודה שלישית בבשר, דגים וכיוצא בהם יכול לקיימה אף לאחר שעה עשירית, אך יאכל מעט, כדי שמצת המצווה בליל הסדר תיאכל לתיאבון⁴⁴.

הכנות לליל הסדר

אסור לעשות בשבת דברים לצורך יום טוב, לכן אין לעשות בשבת דברים לצורך ליל הסדר. לדוגמה: אסור לערוך את השולחן, לשטוף כלים ולחמם

41. משנ"ב סימן תעא ס"ק י"ו ס"ק כ.

42. עיין שו"ע רצא ה, חזון עובדיה חלק א עמ' רסה סוף ד"ה ולענין, הלכות חגים לגר"מ אליהו פרק י סעיף סג, שמירת שבת כהלכתה חלק ב פרק נ סעיף יב. ועיין ערוך השלחן תמד ה. מובן מאליו שהמקפיד לקיים את מצוות סעודה שלישית במצה עשירה או בתבשיל העשוי ממיני דגן, רשאי להוסיף להם בשר, דגים וכיוצא בהם.

43. שו"ע תעא א, ומשנ"ב שם. ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' קצט, שבמקום הצורך מותר לאכול לאחר שעה עשירית מצה עשירה או תבשילים העשויים ממיני דגן עד שיעור כביצה, ועיין שו"ת יהודה יעלה (אסאד) חלק א סימן קו, וכף החיים תעא ב, שחולקים, ועיין קובץ אור תורה אייר תשס"ח עמ' תרפא. ועיין ערוך השלחן רצא ד, ובן איש חי שנה שניה פרשת חיי שרה אות יד, שלפי הקבלה יש לאכול סעודה שלישית לאחר תפילת מנחה.

44. שו"ע תעא א, ומשנ"ב שם. ועיין כף החיים תמד טז, שיש לאכול לפחות כזית, ועיין פרי מגדים סימן רצא משבצות זהב ס"ק א, שעדיף לאכול לפחות כביצה.

אוכל בשבת לצורך ליל הסדר⁴⁵. אך מותר ללכת לישון בשבת כדי לאזור כוח לליל הסדר⁴⁶, משום שכבר בשבת נהנה האדם מהשינה⁴⁷. אך לא יאמר: "אני הולך לישון כדי שיהיה לי כוח לליל הסדר"⁴⁸, כיוון שאז ניכר שבכוונתו לישון לא כדי ליהנות מהשינה בשבת אלא כדי להתכונן לליל הסדר⁴⁹. וכן מותר ללבוש בגדי חג לקראת ערב⁵⁰, כיוון שיש בכך כבוד גם לשבת⁵¹.

הדלקת נרות

מדליקים את נרות יום טוב לאחר צאת השבת, ויש לומר לפני הדלקתם "ברוך המבדיל בין קודש לקודש"⁵².

הבדלה וקידוש

בצאת השבת יש לעשות הבדלה וקידוש. הבדלה כדי לציין את מעלת השבת היוצאת, שקדושתה גדולה מקדושת החג, וקידוש כדי לציין את מעלת החג הנכנס. ההבדלה והקידוש נעשים יחד על הכוס הראשונה של ארבע כוסות, וסדר הברכות הוא על פי ראשי התיבות יקנה"ז: יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן ("שהחיינו")⁵³.

45. עיין בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו דיני ערב פסח שחל בשבת סעיף ז.

46. עיין משנ"ב רצ ד, בן איש חי שם, שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף פ.

47. שלחן שלמה לגרש"ז אוירבך יום טוב חלק א סימן תקג סעיף א עמ' קלח.

48. עיין משנ"ב רצ ד, וערוך השלחן רצ א, הלכות חגים לגר"מ אליהו פרק כא סעיף לח, ילקוט יוסף ספירת העומר (תשע"ט) עמ' תקפו סעיף כא. ועיין אור לציון חלק ג פרק יח הערה יא ד"ה וכיון שנעורים, ושו"ת אז נדברו חלק ד סימן מו, שחולקים וסוברים שמותר לומר "אני הולך לישון כדי שיהיה לי כוח לליל הסדר", כיוון שההליכה לישון היא לצורך מצווה, ועיין ילקוט יוסף שם הערה כא, שביאר טעם האוסרים.

49. שו"ת מחזה אליהו חלק א סוף סימן נז.

50. בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו הלכות ערב פסח שחל בשבת סעיף ד.

51. ערב פסח שחל בשבת (כהן) פרק יט הערה טו.

52. משנ"ב רצט לו.

53. שו"ע תעג א. ועיין שמירת שבת כהלכתה חלק ב פרק סב הערה כו, בשם הגרש"ז אוירבך,

לעומת הבדלה במוצאי שבת רגיל, שמברכים בה על בשמים, בהבדלה הנעשית בליל יום טוב אין מברכים על בשמים. הטעם לכך הוא שבשבת זוכים לנשמה יתרה, ובצאת השבת הנשמה היתרה עוזבת את האדם ועזיבתה גורמת צער לנפש, וכדי לשמח את הנפש, מריחים את הבשמים. בליל יום טוב אין צריך לשמח את הנפש בריח הבשמים, כיוון שהמאכלים הטובים שאוכלים בסעודת ליל יום טוב משמחים את הנפש⁵⁴.

שאף שכוס הקידוש היא גם כוס הבדלה, אין ממלאים את הכוס עד שיישפך ממנה יין כפי שנהגים לעשות בהבדלה. ועיין יום טוב כהלכתו פרק א' הערה סז, בשם הגרש"ז אורבך, שאין לחבר שני נרות יחד כדי לברך על אבוקה, כיוון שבחיבור שני נרות יחד אפשר להיכשל באיסור גרם כיבוי על ידי טפטוף השעווה, ועיין אור לציון חלק ג' פרק יח הערה ו', שכתב כעין זה, ועיין יום טוב כהלכתו שם הערה סח, בשם הגר"ש אלישיב, וש"ת באר משה חלק ח סימן קפד, שחולקים, והגר" אריאל שליט"א כתב לנו שמומלץ שאחד הנרות שמדליקים לכבוד יום טוב יהיה נר הקלוע משתי פתילות, ולברך עליו את ברכת הנר, כמו כן אפשר לצרף גפרור לנר הדולק, ויש להיזהר שלא לכבותו לאחר הברכה. ועיין יום טוב כהלכתו שם, בשם הגר"ש אלישיב, שאין להדליק נר במיוחד לצורך ברכת הנר, כיוון שיש סוברים שאסור להדליק נר ביום טוב לצורך מצווה, ועיין שמירת שבת כהלכה תיקונים ומילואים עמ' עח, וחוט שני יום טוב עמ' קטז, שחולקים (ועיין הליכות שלמה פסח פרק ט' הערה 155, שמוטב להימנע מכך). וכן כתב לנו הגר" אריאל שליט"א. ועיין ש"ת רבבות אפרים חלק ד סימן קכד אות יד, שהמנהג הוא לברך את ברכת הנר על הנרות שהודלקו לכבוד יום טוב, ועיין לוח ההלכות והמנהגים (זלזניק) תשע"ח עמ' 329, שהאריך בעניינים אלו. ועיין שו"ע תעג א' ומשנ"ב שם, כיצד ינהג אדם שקידש כרגיל ושכח לומר את ברכת ההבדלה ואת ברכת הנר.

54. משנ"ב תצא ג.

הערות למעיין

- א. המשפט הראשון בכל הערת שוליים מציין את המקורות שמהם נלקחו הדברים.
- ב. כאשר מופיעים במשפט הראשון כמה מקורות המופרדים על ידי פסיק (ללא וי"ו החיבור ביניהם), הדברים מופיעים **בכל אחד** מהמקורות המצוינים. לדוגמה: כאשר מצוין "חיי אדם קלח ב, משנ"ב תקנד ה", הכוונה היא שהדברים מופיעים במלואם גם בחיי אדם וגם במשנה ברורה.
- ג. כאשר מופיעים במשפט הראשון כמה מקורות המופרדים על ידי פסיק עם וי"ו החיבור ביניהם, הדברים אינם מופיעים במלואם בכל מקור בפני עצמו, אלא רק בצירופם יחד. לדוגמה: כאשר מצוין: "שו"ע תקנד ב, ומשנ"ב שם יג", הכוונה היא שהמקור לדברים הוא בצירוף דברי השלחן ערוך והמשנה ברורה יחד.
- ד. כאשר מקור מופיע במשפט הראשון ללא המילה "עיין" לפניו, הדברים מפורשים במקור.
- ה. כאשר במשפט הראשון המילה "עיין" מופיעה לפני המקור, אפשר שהדברים לא כתובים בפירוש במקור, אלא עולים ממנו.

